

1. Punts de vista. Sobre reflexions i vivències

1.1. Necessitem un canvi cultural molt profund que no es pot aconseguir en dos dies...

Marina Subirats *

Pel que fa a la *desigualtat de gèneres*, en aquests moments i a nivell general, jo crec que partim d'un model que és el de la societat tradicional, en el qual hi havia una diferència entre homes i dones molt marcada i acceptada per la societat. En aquest model, se n'hi ha superposat un altre que és el de no admetre la desigualtat formal, que no pot ser que legalment hi hagi diferències quant als drets i a les possibilitats d'homes i dones; per tant, des del punt de vista legal, s'ha anat acabant la desigualtat. El que passa és que es continua mantenint una forma de desigualtat real, molt forta.

En aquest sentit, la situació actual, jo crec que es caracteritza pel fet que hi ha

unes quantes dones que efectivament han aconseguit d'estar en el món públic, fent tot un seguit de feines professionals, algunes bastant rellevants... Hi ha algunes dones de les que ja tenen *nom propi* -per dir-ho així- i que ja tenen un espai reconegut. I això serveix per dir que tot ha canviat molt... De fet, a la major part de les dones, no és cert que això els hagi arribat i, si bé és cert que ara poden fer reconèixer molt més els seus drets que no pas abans, en les situacions reals, en les relacions socials, les dones continuem estant molt discriminades i ho veiem, per exemple, en els aspectes laborals. En l'enquesta metropolitana que hem fet ara, l'any 90, es veu molt clarament que en els últims cinc anys a l'àrea metropolitana ha augmentat molt el nombre de dones que treballen, però en els llocs més desqualificats, els sous són més baixos... És a dir, que de fet aquesta incorporació de les dones al món públic es fa, però amb unes condicions més precàries i inferiors a les dels homes.

I en el món privat, la desigualtat encara és més forta, perquè les dones continuen portant tot el món de la reproducció en primera persona i només, si de cas, amb *ajuts* dels homes, però no amb unes responsabilitats compartides al cinquanta per cent.

Des d'una perspectiva general, cal continuar insistint i cal continuar fent que augmenti la situació favorable de les dones

---

* Marina Subirats és professora titular del Departament de Sociologia de la UAB. És coautora del llibre *Rosa y Azul, La transmisión de los géneros en la escuela mixta*. És membre del Consejo Rector del Instituto de la Mujer i directora del Programa de Coeducació de l'ICE de la UAB.

en el món públic, en el món de la producció. Que cada vegada hi hagi més dones que tenen nom propi, que tenen capacitat de treball a alts nivells, que tenen decisions, i al mateix temps que s'obri el debat sobre el món privat i que aquest sigui molt més compartit a base de la incorporació dels homes en aquest món privat. Això vol dir bastantes coses perquè quan parlem de reproducció, tal com ho entenem dins de la sociologia, no és només la reproducció de la maternitat, és la reproducció també en la vida quotidiana, és la reproducció en termes psíquics, de suport a les persones, d'estimació, d'ajut, de tot un seguit de coses, i en tot això els homes no hi entren. I no hi entren potser perquè no se'ls hi ha deixat entrar o perquè se'ls ha forçat molt a eliminar-ho de la seva vida. Per tant, jo crec que aquí necessitem un canvi cultural molt profund que no es pot aconseguir en dos dies, però que ja és el moment que, de tot això, se'n parli -se'n continuï parlant- per tal d'avançar en aquest terreny.

En l'educació hi ha un aspecte que ha de quedar clar: el gènere. De vegades ens confonem. Del gènere, en parlem com una construcció social, però és una construcció social profundament encarnada en els individus, homes i dones, que no et pots treure com si et traguessis un vestit. Perquè segons quina visió en donem, sembla que diem: «això era la naturalesa, això no es pot tocar, després ve allò

social i això ho canvies com vols». De fet, una vegada tenim una definició de gènere, és molt difícil modificar-la. Entre la gent adulta poden canviar algunes relacions tradicionals entre homes i dones -penso que es poden modificar i que moltes de nosaltres hem intentat modificar-les, tant en nosaltres mateixes com en la nostra vida familiar i de parella-, però els canvis en profunditat són més difícils. Hi ha uns sistemes de valors que ja t'han conformat i és molt difícil que tu puguis modificar-te totalment.

Per tal que les qüestions de les relacions entre homes i dones es puguin abordar d'una altra manera i les qüestions dels sistemes de valors dintre de la societat... gairebé s'ha de començar per la base, per formar d'una altra manera les noves generacions i que ja no tinguin el problema o el tinguin situat d'una manera diferent de com l'hem tingut nosaltres.

Jo crec que dintre de l'escola aquest tema ha entrat molt poc encara. Se n'ha parlat... però es parla de tantes coses...! L'escola té el problema que sembla que ho ha de recollir tot, totes les noves tendències i sovint tampoc no es pot. Penso que dintre de les famílies hi ha un esforç per sortir de les formes més tradicionals i que probablement tampoc no s'acaba d'aconseguir del tot, perquè després ve la TV i ens torna a «*matxacar*», en les campanyes de Nadal i de Reis, per exemple, amb les diferències

en les joguines... I com això, tantes altres coses que continuen refermant unes diferències de gènere i, a més, unes diferències jeràrquiques.

A les escoles, la sensibilitat va augmentant i el que puc dir és que ara ja fa bastants anys que m'he dedicat a fer xerrades sobre sexisme, etc., amb els grups de mestres, homes i dones -sobretot dones-, i sí que he notat una gran sensibilitat quan els en parles. És un problema que està com tapat. Aparentment no passa res, perquè tots i totes anem reproduint els estereotips socials, la cultura, etc., però en el moment en què descobreixen que aquesta cultura amaga tot un seguit de trets sexistes, les mestres s'hi llancen moltíssim. Per tant, penso que amb una sensibilització canviarà el panorama, però encara no ha canviat...

1.2. ... quant a les fonts pedagògiques, els models que hem rebut i que, amb petites modificacions, donem a l'alumnat (...) són models que perpetuen les divisions de gènere clàssiques.

Seminari Universitari Interdisciplinari d'Estudis de la Dona *

- Jo crec que el problema és una mica el mateix en tot el procés educatiu. Es transmeten un seguit de continguts donats i no es transmet la capacitat d'anàlisi, de reflexió o de relació... tot això. Per a mi és fonamental plantejar la qüestió de gènere com una qüestió de mètode. I és un problema que no cal plantejar-se'l necessàriament des de la perspectiva feminista o de les dones, sinó que és una qüestió que marcaria *una manera diferent de pensar i de fer...* Penso, però, que aquí sí que el feminisme té, les dones tenim, aquesta característica de

---

* La conversa es va mantenir amb professores de les Facultats de Psicologia i Pedagogia i de l'Escola Universitària del Professorat d'EGB que formen part d'aquest Seminari. Hi van intervenir: Núria Pérez de Lara, Caterina Lloret, Montserrat Moreno, Genoveva Sastre, Antonieta Carreño, Carme Panchón, Maria de Borja i Mercè Pallejà.

treball diferent. Un treball que, d'alguna manera, porta a la reflexió sobre les realitats, sobre les pràctiques, etc. I encara que no ho sembli, aquest seria un tema molt relacionat amb la qüestió més academicista que vivim nosaltres, d'uns continguts donats... i del seu tractament.

- Es tractaria de trobar alguna altra manera de treballar i potser caldria parlar d'interdisciplinarietat... de veritat...

- Això també estaria relacionat amb les fonts epistemològiques del currículum. I quant a les fonts pedagògiques, els models -ja no cal ni que ens fiquem amb grans teories del coneixement- que hem rebut i que, amb petites modificacions, donem a l'alumnat són models que perpetuen les divisions de gènere clàssiques. I això és conceptual, com deia ella, no és només organitzatiu.

- És que és tot alhora. Fixeu-vos que la conversa ha començat amb aquest punt, abans. Hem començat a parlar ja fa estona de continguts androcèntrics, hem passat a l'estructura sexista, per la jerarquia i tornem a estar als continguts... I em sembla que nosaltres mateixes ens hem encaparrat a dir que no és ideològic o que no és estructural o que no és.... És tot això!

- De totes maneres, en aquests moments a l'empresa privada comencen a aparèixer modalitats organitzatives que no

són tan jeràrquiques com les de la universitat que, com s'ha dit abans, encara està pendent de la Revolució industrial, encara manté estructures de relació feudals... Per exemple, en algunes empreses s'està treballant el concepte de promoció horitzontal *versus* el concepte de promoció vertical, que és el típic de la universitat. La promoció a la universitat és de no numerari o no numerària a titular i, posteriorment, a càtedra, amb uns grans daltabaixos; quan es bloqueja l'expressió de la voluntat d'accés a les càtedres, aquí de vegades trontolla el sistema... S'ha pensat, segons el que us deia, que no tothom pot arribar a tenir primers càrrecs de jerarquia vertical i han elaborat el concepte de promoció horitzontal segons el qual hi ha una promoció de tipus tècnic que comporta augments de sous, diferenciació de funcions i que no comporta ascensos verticals. Jo suposo que això pot ser problemàtic, però ho trobo interessant perquè em sembla que és el tipus de promoció que proposaríem com a dones, possiblement. No sé si parlaríem de promoció... però si en parléssim segurament seria així, com més qualitatiu. És una idea per anar treballant conceptualment a veure si ens ajuda a modificar el paradigma mental que hi ha darrera de l'esquema jeràrquic.

A part d'això, jo penso que en aquest moment, en l'àmbit de la ciència, de la teoria del coneixement, el principi jeràrquic

(principi comú a la ciència, a l'organització, etc.), en aquest moment, es pot dialogar amb un altre principi que és l' hologràmic (el tot està en la part), que podria donar peu a això que dèiem abans del treball interdisciplinari, intercontinguts, continguts interrelacionats. Jo penso que conceptualment és un principi prometedor.

- Jo penso que es podria arribar a això quan les coses estiguessin clares... Penso que el «gran èxit» de tota aquesta estructura del món universitari, on estem nosaltres, és que el que es diu no és el que es vol dir. Funcionem, la major part de les vegades, amb interpretacions. La definició clara, ningú no la fa. Precisament, els llocs de poder, el que comporten és un accés a la informació, però això no vol dir que aquesta circuli... Quan les coses no estan clares i definides, és molt difícil d'organitzar-se adequadament i més de canviar de maneres de fer. Jo compar-teixo el que estaves proposant, però veig que és molt complex.

- Tot plegat aquí és molt ambigu, molt imprecís...

- Si agafem el que dèiem sobre la decisió, l'execució, la gestió, etc., i si tenim en compte la realitat en la universitat on, em sembla que hi estarem d'acord, hi ha una ambigüïtat molt forta i una gran imprecisió; si tenim en compte que en els càrrecs, en la major part de casos i en els llocs importants hi ha homes, arribarem a la con-

clusió que aquests, a nivell d'organització, són molt imprecisos, ambigus. Cosa que és tot el contrari del que normalment es diu. Si continuem i pensem que normalment les dones volem organitzar el desordre, la dona serà sistemàtica, organitzadora... Cosa que també està en contradicció amb el que es diu, que és més emotiva, no s'atura a definir, a relacionar... En tot cas, el que és segur i cert és que en les institucions docents hi domina l'home, el qual no s'atura a definir, es posa a actuar sense condicions gaire objectives... I després l'ambigüïtat de tots aquests individus és claríssima. Entre la realitat i allò que teòricament es diu hi ha una gran distància.

- Aquesta imprecisió que em sembla que està claríssima, ja els va bé. Som nosaltres qui no ho veiem bé, si de cas, però «és el nostre problema».

- Posem un exemple: als nous plans d'estudis se segueixen el tipus de matèries, el tipus de classificació. Vull dir que realment és per la paraula que hi posem: «nou», i perquè parlem de crèdits, que potser també ens resulta nou. A les estructures, veiem que està tot ben lligat per tal que no canviï res del que fins ara s'ha considerat fonamental. En definitiva el que vull dir és que la imprecisió va molt bé i que en definitiva és imprescindible per no transformar res.

- Potser caldria que ens poséssim més optimistes i inten-

téssim veure què podem fer davant de tots aquests aspectes que hem anat comentant al llarg de la conversa.

- Jo crec que un element clau és l'educació. Suposo que hi estarem d'acord...

- Bé, o una altra educació...O la reeducació, perquè em sembla que en alguns casos estem parlant de gent que «ja està educada»...

- Doncs, potser cal parlar de deseducació...

1.3. ... l'escola és una escola pensada per als nens on s'han inclòs les nenes i les professores. Nosaltres hem hagut d'aprendre i estem aprenent a ser professores i no professors...

Gine Alvaladejo, Isabel Porta, Manuela Rodríguez, Montserrat Roset i Assumpta Sopena *

- És que bàsicament l'escola és una escola pensada per als nens on s'han inclòs les nenes i les professores. Nosaltres hem

hagut d'aprendre i estem aprenent a ser professores i no professors, que és el que havíem fet. I el que expliquem també... Penso que és la gran trampa. Expliquem una part, la història dels homes, la ciència que han fet els homes...Perquè les poquetes dones que hi ha als llibres..., és una cosa brutal: de la Madame Curie, que és de les poquetes de qui parlen, diuen: «era polaca y su marido era un físico notable». I ella va guanyar dos premis Nobel i ell només un, però bé...

- I a nivell d'actituds, en el cas nostre, jo m'he trobat que pel fet de ser una dona i explicar unes matèries que són «científiques» i que sembla que són més «masculines», hi ha hagut, sobretot en aquests adolescents, aquella actitud de pensar «un ésser inferior ens explica coses com...» un motor, per exemple.

- Hi ha més manca de credibilitat, pel fet de ser dona. I problemes de disciplina i problemes d'altres menes. Però, encara penso que si fas «mates» o física, com que si porten un suspens és més greu per a la família que si el porten de català...

- Les «ciències» són molt més prestigiades en aquest sentit, teniu al darrera el reforç d'una «assignatura»... Al mateix temps m'imagino que també són més reacis, pensen que és estrany que tu ho expliquis, que una dona... per definició en sap menys.

---

* Són professores d'Ensenyament Secundari. Treballen totes a instituts públics del Barcelonès.

- Els nois -no sempre, però en general- et posen molt en dubte. En el fons penso que tenen una idea que jo explico una cosa que no és o que no em toca explicar-la. Això, als 15 o 16 anys, quan descobreixen que han de ser molt mascles. D'una altra banda, quan tu poses un problema, els xicots es repton, ho han de resoldre; en canvi les nenes s'aturen més i, si de cas, et diuen: «no ho sé fer».

- Això és un tipus de comportament que pot variar en les noies. Per exemple, al meu institut, on portem ja cinc anys treballant el gènere des de diferents àrees -català i història, física i química i matemàtiques-, les noies i els nois han començat a valorar els continguts i les pràctiques científiques tenint en compte molt el gènere. Saben que són nois i noies. Si es treballa el gènere des de les diferents àrees i s'hi dóna una categoria important tant en continguts com en el tractament, accepten que sigui una dona la que estigui portant una carrera d'especialista, científica, el que passa és que les noies dubten de la seva capacitat i això que tenen un rendiment moltes vegades molt més elevat que els nois.

- I el tema aquest de la desigualtat de gènere és una cosa que s'ha de plantejar molt a primer de BUP. O sigui, si tu agafes un grup a primer i et passes un temps fent referència a aquesta desigualtat... després ja s'hi han familiaritzat, ho han assumit com

una cosa que forma part de la realitat. T'has de basar molt en temes quotidians, perquè a 14 anys han de trobar un punt de referència molt proper. S'acaben adonant que realment existeix una desigualtat i això els prepara per quan, després, tu introdueixes, per exemple, la divisió sexual del treball. Tampoc no són tan reacs a rebre determinats continguts o a assolir un determinat tipus de coneixement. Si tens un grup de tercer que no has tingut mai abans ni han tingut altres «profes» que els n'hagin parlat, ho notes, hi ha una resistència prèvia que costa de trencar.

- Jo em poso molt en la vida quotidiana: la física i la química de la vida (si baixen pel tobogan, si van en «bici» quan frenen), i això m'ha portat a ficar-me molt a la cuina. Per tant, sí que pots arribar a valorar coses que, en principi, sembla que no tenen res a veure amb la matèria de curs: les mestresses de casa i les àvies quan feien conserva salada, en lloc de mirar densitats hi posaven un ou, i coses d'aquestes. Lligues la matèria i la vida. Aquí les nenes saben més d'aquestes coses que no pas els xicots. Poden explicar metal·lúrgia rentant plats: fregues l'òxid d'alumini... I pots dir als nois que no les saben, aquestes coses, perquè no cuinen o perquè no renten els plats, «perquè si vas fregant, treus l'òxid d'alumini amb aquests fregalls forts, torna a quedar brillant, l'alumini s'autoprotegeix...»

- A mi em funciona bastant a partir de jocs de representació. Dintre del meu seminari sempre els utilitzo, a part de l'enquesta. Els fas dividir, els situes, ells i elles han de defensar, polemitzar... I em serveix molt per tal que després no hi hagi tanta resistència. Em serveix molt, en aquestes activitats, la quotidianitat.

- A més hi ha una cosa, és important relativitzar les coses. Jo ho intento fer a nivell de ciències. A la ciència, el que diuen els científics va a missa i cal saber que els científics són els qui més canvien d'opinió, un dia diuen una cosa; després resulta que allò no és ni acumulatiu; aquesta teoria se'n va per terra i en surt una altra. A l'alumnat, això els neguiteja, però cal dir-los que de tot els que els expliquem, hi ha unes quantes coses clares, com que el ferro es rovella, i moltes d'altres que canvien, que han canviat d'ençà que me les explicaven a mi a la universitat a com els les poden explicar quan hi vagin... En canvi, la idea que es ven, és que la ciència és la veritat. Jo sempre els poso exemples de vida quotidiana: «el peix blau i el colesterol: fa quatre anys el peix blau era terrible per al colesterol, ara es veu que no...» Cal desmuntar-los en aquest sentit i a nivell d'història també. A mi m'hauria agradat que ens haguessin dit: la història que expliquem és la dels homes, blancs, occidentals, etc., i n'és una part, perquè l'altra... I en el

cas de la ciència no és altra cosa, els científics són els més «mentiders» en el sentit que apuntava ara. Qualsevol paradigma té tot un muntatge i tot quadra fins que... Penso que cal donar-los les coses i dir-los: tot això és probable...

1.4. No hem aconseguit ni que el 8 de març sigui una festa respectada per les escoles. Em sembla que encara no hem sortit del nivell de la marginació.

**Pilar Martín i
Anna Piguillem ***

Des de les mestres és molt difícil de poder organitzar coses: no hi ha infraestructura, no hi ha temps. És un tema que fa por. A més, hi ha un altre aspecte que a mi em sembla molt important: la mestra que es preocupa pel tema de la coeducació, a la vegada és una mestra que està sempre posada en altres temes, també, i que a l'hora de la veritat, com que aquest tema tampoc és el més urgent i sorgeix senzillament del voluntarisme i de ser una mica militant amb això i ha

---

* Pilar Martín i Anna Piguillem són mestres i membres del Grup de Dones del Prat del Llobregat i de l'Associació de Mestres Rosa Sensat, respectivament.

d'esmerçar-hi més esforços que en altres temes i amb més reticències per part dels companys i les companyes, a l'hora de posar-se a treballar, opta per altres coses... Això explica una mica perquè és tan difícil que surtin alternatives.

- En general, el que ens passa és que hi ha molt poca participació de les mestres. Som les del grup i muntem coses amb tanta il·lusió... però no hem aconseguit ni que el 8 de març sigui una festa respectada per les escoles. No. Em sembla que no hem sortit del nivell de la marginació.

- Els Moviments de Renovació Pedagògica...? Parlem-ne. Jo crec que no han acabat de fer seu el tema... tot i que hi ha documents on, per exemple, el tema de la coeducació s'esmenta. Al mateix document de les «cent propostes», quan es parla de nous valors per potenciar, es cita la coeducació i també la diversitat, la sensibilitat davant de la discriminació.

- Al Prat no hi ha un Moviment de Renovació..., però certament les persones que podrien ser-hi, gent que fan una revista, que per exemple s'avindrien de seguida a fer un estudi del medi, etc., respecte d'aquest tema tenen molt poca sensibilitat. És el cos d'ensenyants i també una qüestió del context social més ampli. A mi, el que em sembla curiós és que el Prat, amb la didàctica de les llengües estrangeres és capdavantera, s'hi estan fent

coses d'innovació pedagògica en d'altres àrees curriculars que són clarament importants; en canvi, en això, no. Però jo diria que això és el reflex del que passa en general a la primària i a la secundària... I a la societat en general.

- Si mirem les Escoles d'Estiu... nosaltres hem hagut de tancar cursos que s'havien organitzat sobre aquest tema...

- Jo penso que és important que l'administració porti la iniciativa (posar-hi diners, etc.) Però hi ha dues coses, una és que ja sabem què passa quan una administració monopolitza les coses i l'altra és que el problema és més gros que tot això, va més enllà...

- Quina és la posició del mestre i de la mestra? «Jo no en faig, de discriminació, jo tracto igual les nenes i els nens i vosaltres m'esteu dient que hi ha un problema on no hi és»... Una mestra t'acceptarà que fa la classe malament, que fa les matemàtiques malament, les experimentals, i que s'ha de reciclar... però que discrimina les nenes...!? Per a mi és aquest el problema. Com que «no veuen el problema», com que «de discriminació, no n'hi ha», com que «tracto igual les nenes que els nens... De què m'esteu parlant?».

- Jo em pensava, en un primer moment ingenu, que dirien «sí és cert, però aquest tema no sé com abordar-lo», però no. Fas ofertes i fas propostes di-

dàctiques i veus que no, que segons la gent «no hi ha problema». No és com amb les matèries que la gent va a buscar les receptes. En això no en busquen, ja està bé com està...

- La gent no té por de plantejar altres tipus d'innovacions, però aquest tema...és el que genera més resistències.

1.5. El que hem de procurar és que les diferències no impliquin desigualtat. En aquest sentit, jo diria: visca la diferència!

Irene Rigau *

« Hi ha alguns fets en què jo diria que sí, que hi ha maneres de fer, de treballar corresponents a una certa cultura masculina o femenina. Per exemple, en tot allò que és quotidià, hi donem més importància, em sembla, les dones. O el que seria propi de la cultura adjudicada a la dona. Per administrar, segurament que la dona està molt preparada per administrar la casa i administrar un pressupost familiar i això segur que repercuteix. Podem passar més ràpidament d'un tema a un altre,

perquè estem acostumades a passar d'una «maquinada» a una telefonada de feina, a una grip familiar, a anar a comprar al supermercat... Estem molt acostumades a solucionar problemes de diferent manera, de vegades has pensat fer la plaça d'una manera i l'has de resoldre d'una altra, has de canviar de menú perquè no has pogut portar allò que havies previst...; això estic segura que influeix. També és veritat que els homes, cada vegada, en aquests ambients, també hi col·laboren més. I, per tant, penso que és una cultura que s'anirà aigua avall. Ara, en el tema de sensibilitat, sí que hi ha una sensibilitat diferent, hi ha uns ritmes diferents. Però el fet de portar una casa o d'haver estat preparades per portar una casa i haver hagut d'assumir tots aquests temes, fa que les dones puguem passar més ràpidament d'un tema a l'altre, i això és molt important en un món on els missatges arriben tant tots alhora, que estàs en una reunió i t'arriba un fax i reps trucades ben diferents... Això sí que ens va a favor.

Moltes de les condicions que ara podem valorar com a positives de la vida de la dona, li han vingut determinades per una pràctica. És clar que una senyora que no hagi hagut de portar mai el ritme d'una casa, per més que sigui dona, tampoc no sabrà administrar una mesada ni una setmanada. No crec que sigui pel fet de ser dona, sinó per les pràctiques que la dona ha portat

---

*Irene Rigau és la sots-directora general de Formació del Professorat del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

a terme. El que hem de procurar és que les diferències no impliquin desigualtat. En aquest sentit jo diria: «Visca la diferència!». No crec que hàgim d'aconseguir que els nens i les nenes siguin iguals. Cal que tinguin els mateixos drets i que ningú no quedi perjudicat.

En la pràctica, hem de procurar ja des de l'escola, a l'hora de recollir les cadires, quan s'ha de recollir els papers o a l'hora d'arreglar el jardí de l'escola, de repartir les responsabilitats, que tot això sigui una pràctica igual per al nen i per a la nena: a partir d'aquí, entendre tota la vida d'una casa. S'hi ha de poder introduir les nocions de cuina, les d'administració de la llar tant per als nois com per a les noies. Perquè és veritat que un home ha de poder viure sol igualment bé que una dona quan viu sola. I aquí encara no hi hem arribat. En aquest sentit, l'home està en situació diferent, té menys possibilitats. Un noi que hagi viscut en un pis d'estudiants té moltes més possibilitats de sobreviure bé sol a quaranta anys que no pas un noi que ha viscut sempre amb la família. Per tant, és a còpia de pràctiques. Hem de procurar que l'educació i que la pràctica de l'educació tinguin aquests principis clars. Jo, bàsicament, crec que és això. Tu et mires una família que funciona bé i veuràs que és una família que té repartits els papers i que el senyor, per més carrera que tingui, per més sou que aporti,

és capaç de buidar, per exemple, la màquina de rentar plats.

Fins ara, potser, hi ha una adjudicació de feines en les quals l'home ajuda. Ara estem a la fase que hi ha homes que ajuden. Arribarem a la fase de la coresponsabilitat en les tasques de la llar, quan també hi ha la coresponsabilitat econòmica. Però hem de valorar també que és una fase positiva, la de l'ajuda, perquè l'home tampoc no ha estat educat en aquest sentit. Els nens han d'aprendre a coresponsabilitzar-se i així, d'adults, també ho faran.

Jo crec que el model androcèntric està esquerdat ja com a model. Jo tinc un veí que dona l'esmorzar cada dia a la nena i la porta a l'escola, perquè la dona és metgessa... i és un executiu total. Què fa ? En comptes de donar-li l'esmorzar a casa, li dona llet i un *croissant* al bar de la cantonada. No és l'únic cas. Difícilment avui una noia és esclava si té independència econòmica. El que hem de procurar és que puguin tenir una bona formació perquè puguin ocupar un lloc de treball en igualtat de condicions que l'home. I la base és que tingui una bona formació.

1.6. Androcentisme i/o sexisme

La primera qüestió que sorgeix en aquestes converses fa referència a la manera com

es planteja el tema de la discriminació per motius de gènere i la perspectiva des de la qual cal encarar-la. Les posicions són diverses i no sempre responen a uns mateixos propòsits; algunes d'elles ja han estat esbossades en el primer bloc de punts de vista. N'hi ha de més explícites i de més ambigües, però totes sembla que tenen en comú que, encara que des d'alguns sectors no es vulgui parlar de la discriminació de la dona, en els programes educatius o en les propostes que es fan en els diferents nivells i àmbits de l'educació, aquesta és la conseqüència més clara d'un sistema social que basa el seu funcionament en les relacions de domini. I en aquest cas, de domini del gènere masculí sobre el femení, amb la consegüent consideració de centralitat d'aquell masculí en tots els àmbits de la vida social.

Aquesta visió androcèntrica és la que trobem en els paradigmes científics i acadèmics, en les pràctiques educatives de cada dia. Ens eduquem i eduquem en una visió de les persones i de les coses «centrada» en allò masculí; la resta, si de cas, en serien excepcions.

Professores d'Ensenyament Secundari: - Cal parlar de sexisme? d'androcentrisme? Mira, a la secundària és molt important el tema dels continguts i també són molt importants els valors i les pràctiques educatives. Però els continguts adquireixen molta importància i és evident que tots

els continguts que s'introdueixen són androcèntrics en el sentit que volen fer passar -almenys en el cas d'història i de ciències socials és bastant clar-, com a història de tota la humanitat allò que en realitat és la història d'una part de la humanitat. Això m'imagino que és extensiu a d'altres matèries. I sexista? Evidentment, s'estableixen clares jerarquies de valor dintre de les activitats femenines i masculines; per tant, les dues coses són perfectament adequades per descriure el tipus d'ensenyament que es fa. Encara que jo crec que el sexisme s'estén a moltes altres coses més: a la mateixa concepció de la institució escolar, a les nostres pràctiques educatives, a molts d'altres aspectes.

1.7. Igualtat d'oportunitats

- A l'Administració sempre parlen d'igualtat d'oportunitats i no mai de sexisme ni de coeducació. Acceptaran la promoció de la dona o aquest tipus de formulacions supereformistes i, per a nosaltres, gairebé vergonyoses. No t'acceptaran cap altra mena de plantejament més estructural...

Marina Subirats: Parlar d'igualtat d'oportunitats com se n'ha parlat durant molts anys volia dir anar a una escola on no hi hagués lleis discriminatòries, però després figurava que ja

depenia de cada persona. De fet, quan analitzem els mecanismes culturals, veiem que això no és ben bé així, perquè en la mateixa cultura ja hi ha mecanismes discriminatoris; per tant, si es tracta d'una igualtat d'oportunitats formal, no és suficient, sinó que la igualtat d'oportunitats real serà en el moment que tinguem una cultura que integri tots els elements culturals vàlids que s'atribuïen al gènere masculí i els que s'atribuïen al gènere femení, i que aquests estiguin a la disposició de nens i nenes. Això ja sé que és una utopia en aquests moments, però em sembla que és la utopia que ens pot dirigir una mica en l'actualitat i, en aquest sentit, el tema del gènere és fonamental. La igualtat d'oportunitats formal, ni en la qüestió del gènere ni en la de les races, ni en la de les classes socials, no ha demostrat ser suficient com perquè es produeixi una igualació o, almenys, una arribada als llocs de nivell alt igual per part de tots dos. Cal anar amb més profunditat.

Per a mi, a l'hora de portar-ho a la pràctica, això es concretaria en el que anomenem coeducació, perquè dins de la coeducació no cal només entendre que nens i nenes vagin plegats a l'escola, sinó que realment hi hagi un altre concepte del que és la cultura i de què és el que se'ls ha de transmetre. Què és important que sàpiguen i que no sàpiguen i que aprenguin a les escoles. Que no només facin atenció als elements que es pre-

senten com a productius, sinó també a aquests que es presenten com a reproductius. Que aprenguin a cuidar el seu cos, a alimentar-se, a relacionar-se amb els altres, que aprenguin tot aquest altre món que aparentment s'anava reproduint tot sol, però que com més va menys es reproduïx tot sol, perquè l'escola absorbeix progressivament més hores, i les mateixes famílies no tenen gaire temps de transmetre les coses i tampoc no saben massa què han de fer, etc.

1.8. La diversitat

Professores d'universitat: Nosaltres, a l'escola, fem una assignatura optativa, que anomenem «L'escola de la diversitat». Tot i que el plantejament és obert, intentant recollir la diversitat que puguem copsar en aquest moment dins de l'escola, els dos blocs que hem anat treballant aquest curs han estat: educació multicultural i igualtat d'oportunitats per a nens i nenes. La gràcia que havia de tenir l'assignatura era veure si es podien fer plantejaments conjunts per treballar els dos subtemes dintre de l'escola.

- La meva experiència és que, quan fes una metodologia en què es preveu precisament la diversitat, treballant les diferències, quan en aquestes

diferències la variable és el gènere, la introdueixes enllaçada -no com una cosa aïllada- i articulada, hi ha molta més sensibilitat. Si tu plantejes una metodologia en què l'element gènere tingui el pes que té en la realitat i tant en l'anàlisi de les pràctiques amb nens i nenes, homes i dones, com en els treballs més teòrics, això d'alguna manera s'assumeix molt més. I si a més, no és només una assignatura, sinó que dintre del mateix currículum, per exemple, de les futures mestres se'ls planteja des de diferents assignatures, en treballar conjuntament, notes que hi ha una circulació d'informació. Això, penso que és molt important amb vista al feminisme en general, que sigui incorporat com un estudi de la realitat -més que no pas com una tendència ideològica, que ho és-, però una anàlisi d'una cosa que existeix i que ha estat silenciada i això ha implicat unes metodologies incorrectes pel que fa a l'anàlisi. Per això, quan aquesta metodologia s'adapta a la realitat, l'element gènere ja surt, no cal que facis una predica ideològica perquè surti la cultura de la nena o de la dona. El plantejament és per a totes les persones que estan ensenyant, des de l'EGB fins als doctorats, i està claríssim que hem d'optar per un canvi de metodologia.

- És que mentre siguin parcel·les estanques, qualsevol iniciativa en aquest sentit sempre és anecdòtica. Si depèn i

es relaciona amb la teva assignatura o amb la teva... Mentre no hi hagi un canvi que faci que aquesta línia transversal de la diversitat en general o del gènere... sigui real, estem fent la qüestió anecdòtica.

Irene Rigau: Nosaltres hem pensat sempre que cal introduir el tema en una dinàmica de projecte educatiu de centre englobada en una pedagogia de respecte a la persona. Ens sembla que no podem tractar sectorialment el multiculturalisme, la diferència d'origen social, la diferència de sexe..., perquè tampoc no aconseguiríem res si la persona fos respectuosa amb el sexe, però no ho fos en altres camps... Creiem que ha de ser una política de respecte integral a la persona en els seus diferents àmbits, si bé donant uns instruments i procurant que s'elaborin uns materials perquè això es pugui dur a terme.

Marina Subirats: El tema general és la diversitat. Dins de l'ensenyament, s'ha de passar d'un model que és el de l'home blanc, occidental, culte, de classe mitjana-alta... s'ha de passar a una forma d'ensenyament que serveixi per a tothom. És el problema de la diversitat. Ara es requereixen metodologies específiques, perquè aquella idea tan antiga que quan fossim demòcrates hauria desaparegut la discriminació de les dones, ja s'ha vist que no ha funcionat. Lluint per una altra cosa, no s'arreglarà pas aquesta. Hi ha d'haver accions espe-

cífiques i el camp del gènere és un dels més clars per introduir-hi els temes de les diferències.

1.9. Discriminació positiva

Irene Rigau: Tu no pots discriminar una persona en funció del sexe. No podem dir: «han de triar una dona»; o «en aquest centre no es pot triar un home». Hem d'actuar globalment sobre tothom, perquè crec que no podem discriminar ningú. Podem intentar fer mesures que afavoreixin, ara, discriminar positivament. Depèn del que s'entengui per discriminar, és una contradicció en els termes.

Professores de Secundària: -Hi ha casos en que la discriminació positiva és l'única manera que les nenes no quedin marginades.

- Sí, és cert que les noies aprenen de manera diferent... Ja s'està plantejant la possibilitat de fer classes de matemàtiques, per exemple, específiques per a noies i específiques per a nois... Encara que hi ha molta discussió i que són coses que estan totalment a les beceroles... Però arran de diversos tipus d'estudis que s'estan fent, sí que hi ha grups que opten per aquesta mena de respostes... Això, de fet, es va plantejar l'any passat a les Jornades de Coeducació del País Valencià, en alguna de les intervencions, em sembla que la de les angleses, es va dir que

això podia ser com una sortida a no haver sabut o no haver volgut tirar endavant seriosament el tema de la coeducació...

- És que les motivacions són diverses. En els mateixos temes... jo penso que no podem dir «temes de vida quotidiana on es sensibilitza més fàcilment les noies, fem un grup de noies que treballin això, i els nois, com que els agrada més la política i en el fons els costa menys d'entrada...» És perillósíssim, perquè al capdavant estàs fixant encara més els papers de gènere. Aquest és el problema que jo hi veig.

- Del que no es tracta ara és de fer un currículum separat. Si de cas, s'ha de veure com i què. Però el que sí està clar és que determinats punts que sembla que siguin importants de tractar en determinats moments, sí que la discussió o el tractament o el treball s'hauria o es podria fer separatament. Jo crec que sí. De vegades sembla que sí, que la creació d'un espai on elles puguin parlar, es puguin refermar i puguin dir el que els passa pel cap i puguin discutir determinades coses, que pugui emergir, al final, la seva pròpia experiència, jo crec que sí que és cert que s'ha de potenciar.

- Una altra de les opcions seria no separar noies i nois, però fer classes per a noies. La qual cosa resultava que, a més d'anar molt bé per a les noies, també anava molt bé per als nois.

1.10. Càrrecs i càrregues

Professores de Secundària:
- És que el sistema educatiu, tal com està muntat, no dóna importància a allò fonamental que és l'ensenyament pròpiament dit i la relació entre el professorat i l'alumnat. Això és el que menys valorat està. Les jerarquies impliquen immediatament menys hores de classe i els nivells més alts. La part més educativa, que és la cosa que deriva de la funció materna, és la que està menys valorada i, per tant, la que tothom defuig, especialment els que hi estan menys acostumats, que són ells. Els homes, tradicionalment, no se'n fan càrrec, d'aquests aspectes, ells ho farien d'una manera més pública... evidentment, no ho fan. I puguen, com més jove és l'alumnat, més dones hi ha. I si poden fugir de la tasca docent, millor, els homes: sigui perquè tenen negocis fora o perquè passen dintre de la carrera professional, acadèmica, a uns nivells més elevats del sistema educatiu. Perquè encarregar-se de la gent, com tantes altres coses, té una connotació femenina.

Mestres d'Ensenyament Primari: - Sí, la relació va clarament en el sentit de deixar-nos a nosaltres, les dones, el contacte directe amb l'alumnat i ells a pensar, a ser els llestos del sistema...

Professores d'Universitat:
En aquest mateix Seminari es va

parlar al començament que, en tot aquest sistema, que sembla tan irracional, s'aconseguia que les dones carreguessin amb la docència, amb el màxim nombre d'hores de docència, fent de «matxaques» de la institució... Això confirma la jerarquia, no només la jerarquia de l'estructura de la universitat, sinó la jerarquia de continguts. Si les dones hem de carregar amb el màxim nombre d'hores de docència, els homes dedicaran el màxim nombre d'hores a la gestió i a la investigació. És a dir, nosaltres ensenyem i qui sap el que hem d'ensenyar és l'«investigador». Amb la qual cosa tenim que, a la pràctica, les mestres faran de mestres i sempre hi haurà d'haver assessors, consellers, inspectors, etc., que ens hauran de dir què hem de fer i com ho hem de fer.

- Em fas tornar al que dèiem abans: les coses semblen fetes directament a benefici dels que tenen el poder. A la universitat, el que es valora no és l'alumnat, els plans d'estudi, etc., sinó el «com ens repartirem el pastís».

- Una universitat fortament jerarquizada... en una societat també fortament jerarquizada.

- I «curiosament», aquesta jerarquia és masculina...

- Evidentment, és una forma d'organitzar la societat absolutament masculina.

1.11. El feminisme i/o els estudis de gènere

Sembla, doncs, que cal un replantejament de moltes coses i aquest ateny tant les formes de pensament com les d'actuació i d'organització. Per fer una altra lectura de la realitat, sembla que per a les dones un element important és la reflexió sobre la pròpia pràctica professional i, en aquest marc, la reflexió sobre les relacions de gènere que s'hi desenvolupen. Però hi ha tot un aspecte conceptual que no cal oblidar, un esforç per reconstruir (deconstruir, per a algunes persones) punts de referència que marquen les direccions d'aquella pràctica professional. En aquest sentit totes les participants estan d'acord a reconèixer, des de diferents interpretacions, el pes del feminisme com a font de molts dels canvis que possibiliten, entre altres coses, que estiguem fent una «tribuna» sobre aquest tema.

Marina Subirats: -En aquests moments el feminisme, com a feminisme militant o com a capdavanter d'un moviment, està bastant baix. Sobretot perquè el moviment ha anat estancant-se o desapareixent, la qual cosa no vol dir que no pugui renéixer en qualsevol moment, però sí que és cert que els anys vuitanta al nostre país s'han caracteritzat per ser una època en la qual l'acció ha quedat molt en mans de l'administració i els moviments socials hi han tingut poc

paper. Per tant, això també ha afectat els moviments de dones i en aquests moments, el feminisme militant té poca presència. En canvi, jo crec que ha penetrat molt més en alguns llocs, com ara la universitat o en les dones professionals, que s'ho plantegen en diferents àmbits professionals. Jo penso que, de fet, les que estem a la universitat o tantes i tantes dones que estan en molts llocs són feministes, ho diguin o no, i... de fet, és això avui el moviment feminista, més que no pas un moviment organitzat de caràcter grupuscular, com ha estat en altres èpoques.

La veritat és que el feminisme, quan tenia aquest caràcter grupuscular perquè era un moviment bastant jove, vivia encara molt dividit. Vivia l'etapa que passen els moviments socials, d'enfrontaments dins del mateix moviment, entre diferents grups, diferents objectius... i en aquest sentit, moltes vegades, també sovint ha estat desacreditat des dels mitjans de comunicació... De manera que, de vegades, no era fàcil que trobés una línia d'integració sostinguda i coherent. Penso que el que s'està fent des dels diferents àmbits on som en aquests moments les dones que treballem aquestes coses, és intentar trobar més línies d'intervenció més coherents i sistemàtiques. Evidentment és difícil, difícil per la mateixa situació, perquè la situació de les dones en aquest moment a Espanya és molt diversa, a Catalunya també i, per

tant, els objectius també poden estar molt fragmentats, perquè per a determinades dones que tenen una condició molt autònoma econòmicament, els objectius poden ser molt més de l'estil de com comparteixen les tasques de la llar, mentre que hi ha encara moltes altres dones el problema de les quals és, sobretot, com entren en el món del treball. Llavors, aquí també tenim el que s'ha dit «feminisme de la igualtat» i «feminisme de la diferència», que es barreja i que de vegades pot aparèixer com si estigués contraposat. Per a mi no és contraposat, sinó que correspon a fases diferents del mateix procés. Però de vegades tot això socialment costa d'acclarir i d'arribar a posicions més coherents de tot el moviment.

Pel que fa al que s'ha anomenat «estudis de gènere», crec que s'ha fet un gran esforç. Perquè en aquest moment hi ha un seguit de seminaris, a les universitats espanyoles, on hi ha dones de diferents disciplines que treballen intentant avançar aplicant la perspectiva de la diferència de gènere. El que passa és que també és veritat que tot això és una feina molt costosa, que s'ha fet amb molts pocs mitjans i d'una manera bastant voluntarista. En aquest moment, penso que s'està desenvolupant d'una manera encara poc visible, és a dir, que no és un canvi molt gran, sinó que, com tantes coses que s'han fet aquí, depèn de persones, de petits grups, de molt d'esforç voluntari, de ma-

nera que encara no en tenim una florida de textos. Potser on s'ha avançat més és en la història i en alguns estudis més de caràcter sociològic o psicològic, però en d'altres matèries, és clar, remoure això és remoure una pedra de segles. Llavors, penso que costarà anys.

De fet, si jo miro enrera i penso en el que es podria considerar com un punt de partida, les Primeres Jornades Catalanes de la Dona, ja fa quinze anys, penso que des de llavors fins ara l'aportació de les «acadèmiques» -per dir-ho així- o de les dones de l'ensenyament i la investigació, com l'aportació de les escriptores, a la reflexió ha estat molt important. És a dir que, finalment, per la banda de les intel·lectuals hi ha hagut un compromís bastant profund que ha fet que repensessin la seva activitat professional, des de paràmetres que venien del feminisme i que està donant joc, més que en d'altres àmbits laborals o professionals, on és més difícil repensar les coses.

Hi ha un esforç en aquest sentit i penso que, fins i tot això, ha substituït en part els moviments més organitzats, els que els anys setanta potser van tenir més militància.

Mestres d'Ensenyament Primari: - El que és cert és que les dones que treballen aquests temes ja estan conscienciades per altres bandes que no són precisament l'escola: el moviment feminista o els sindicats...

O bé, pel seu compte han estudiat, llegit... Ara hi ha força material sobre els estudis de gènere, tot i que a primària no arriben oficialment ni les possibilitats d'apuntar-nos als cursos de post-grau. El magisteri no té promoció, quan deixes la mainada...

- Ara hi ha moltes dones a la universitat que estan treballant, que fan estudis i investigacions... i on s'hauria d'aplicar això, a la pràctica quotidiana, no arriba. A hores d'ara que ja hi ha força treballs, convindria establir què i, sobretot, com s'ha de fer arribar a les escoles. Els estudis de gènere no ens arriben. Potser perquè consideren que les dones que treballem a primària no som tan especialistes i no anem a buscar allò de «la dona a les ciències» o «a la història»... com si no féssim ciències o història... Però suposo que aquest deu ser l'esquema.

Irene Rigau: Aquesta és una qüestió que pot resultar, a la llarga, una mica ingrata. La gent que fa de punta d'un tema realment obre el camí i quan es va per generalitzar, aquesta no és la gent que es responsabilitza del tema. Això s'ha vist en altres aspectes socials i polítics, i també ha passat amb el moviment feminista. S'ha fet avançar molt amb posicions, de vegades una mica discutibles, però que segur que han estat necessàries per arribar-hi, i en el moment de la generalització, qui determina la política educativa en aquest camp o qui determina dintre d'un partit

la política de la dona, no poden ser aquelles dones més capdavanteres. Però, això, jo crec que passa amb les polítiques ecologistes, amb les polítiques de la transició democràtica... Joestic segura que ha servit, el moviment feminista.

Nosaltres, per fer els programes del curs de sensibilització de la dona, vam fer un repàs de veure qui, en la societat i des de diferents camps, havia treballat aquest aspecte, i concretament vam agafar tots els estudis de recerca que s'havien fet al respecte. I un seguit de noms i de propostes van sortir de la publicació de l'Institut d'Estudis Catalans en l'apartat de les universitats. Vam mirar, de cada àrea, què s'havia fet sobre la dona. Perquè ens semblava que ho havíem de fer més des del punt de vista de la recerca i, per tant, que ja era gent que si havia iniciat la recerca en uns determinats temes, és que ja n'era capdavantera.

Ara, els moviments socials feministes no han entrat en el pla de la formació, perquè tenim la tendència de fer-lo vinculant-nos amb la universitat. Però queden coses del moviment feminista, encara que queda una mica més rebaixat. Hem vist que és un tema en què, a diferència d'altres, moltes de les persones s'han implicat personalment, hi ha molta gent cremada en aquest tema. Hi ha gent que en la seva vida personal s'ha identificat amb la lluita i tampoc no és bo, després, anar a generalitzar amb

aquesta imatge, per més raó que tinguin. Has de triar els models per a la generalització. I saber distingir entre el que es fa de manera institucional i el que és una vivència personal.

Potser aquí cal retornar a aquell tema del començament de la necessitat de veure el tema que tractem dins d'un enfocament global de respecte a la persona i dels valors de la persona.

Professores d'Ensenyament Secundari: - Les dones que estan intentant moure tot aquest tema són persones lligades al moviment feminista. La gent que estava treballant en aquests aspectes no venia dels canals institucionals. Les campanyes institucionals poden ajudar a nivell d'opinió pública, però les dones que actualment estan portant coses a terme als centres no han estat convençudes per les campanyes. Hi ha persones que potser ara accepten plantejaments que abans no acceptaven, perquè les campanyes els han arribat. Però no és cert que aquestes persones encapçalin un moviment anti-sexista als centres, d'això, ni parlar-ne.

- A part que les campanyes institucionals, jo penso que aquí arriben com a rebot.. Aquí el moviment feminista ha estat relativament feble, almenys comparativament amb el que ha estat a fora. I aquí hi ha tot el tema del Mercat Comú, perquè, al capdavant aquestes polítiques

d'igualtat d'oportunitats, d'on vénen? Doncs, a partir de la Comissió Europea i de les normatives que s'hi estan donant. Llavors les porten aquí... i les institucions s'han vist obligades a acceptar aquesta política i a donar-hi carta de naturalització, perquè es veuen obligades a partir de les legislacions que s'estan portant a nivells supra-estats.

- Això mateix és el que fa que l'administració plantegi coses com aquesta. A fora hi ha un debat molt més ampli. Estic segura que el cas de l'administració educativa catalana és un claríssim exemple d'això que comentem. Perquè és evident que a una política conservadora no li fa cap falta plantejar el tema del sexisme per tal d'eliminar-lo o intentar-ho, però hi ha disposicions que vénen de més enllà...

- El més important és que -ho comentàvem l'altre dia- moltes de les coses de la teoria han arribat al món diari de les dones, no només en l'ensenyament, sinó també al nivell del carrer, i estan com assumides. Són coses que ja es donen, que ja se saben. I això és a partir d'una divulgació de la feina d'unes quantes que fa molts anys que estan fent o van fer i aquestes coses, totes les coses que es fan, encara que siguin en grups petits... Sempre passa això de la «taca d'oli»... Sempre s'estén. Aquí hi ha la feina, més que de l'administració, del feminisme i dels estudis de gènere.

- La llàstima és que manca molta relació entre la universitat i nosaltres. La universitat funciona pels seus canals i no està pensada per ser una eina d'ajut als professionals que es dediquen a l'ensenyament a d'altres nivells.

- Si plantejem, en aquest cas des del feminisme, una altra concepció de les coses, és ben segur que s'hauran de tenir en compte tots aquells elements que no han estat presents en el saber «oficial» i s'hauran de tenir presents les anècdotes o les experiències pràctiques...

- Jo crec que el que cal és veure com adaptes el tema en el currículum i «passar» del rigor oficial, realment «passar» d'aquest concepte tal i com s'entén...L'altra possibilitat és intentar muntar, dins de la secundària, una EATP. És a dir, cada vegada més intentar deixar assignatures tradicionals de contingut i muntar una EATP o una assignatura de dues hores setmanals que et permeti treballar de manera que puguis reflexionar tu també sobre els aspectes de gènere a l'aula. El que passa és que de vegades has de parlar un nivell de generalització que seria impossible de «transcriure» el que coneixem dels estudis de gènere.

- I és que parles a gent de 15, 16 o 18 anys i, en definitiva, el que cal en les ciències socials és que entenguin el seu present. I comprendre el seu present de vegades es tradueix en pin-

zellades... En definitiva, a ells i a elles els queda la idea que hi ha coses, com aquesta de la desigualtat, que ja en el passat existia i que ha configurat la seva mateixa societat i hi ha una identificació de nois i noies, que aquestes noies han tingut un passat i lligues Grècia i la revolució urbana i el paleolític... Llavors, potser no hi ha un estudi profund del que seria o és la divisió sexual del treball, però el fet que tu els vagis apuntant certes coses els explica una mica la seva divisió sexual del treball, el treball domèstic, etc.

Però sí que hi ha una divisió entre el que és el món de la universitat i el món de la Secundària.